

Категорія справи № 542/1428/18: **Окремі процесуальні питання; Заява про роз'яснення судового рішення.**

Надіслано судом: **не визначено**. Зареєстровано: **31.03.2021**. Оприлюднено: **01.04.2021**.

Дата набрання законної сили: **30.03.2021**

Номер судового провадження: **61-18612ск19**

Верховний
Суд

Постанова

Іменем України

30 березня 2021 року

місто Київ

справа № 542/1428/18

провадження № 61-18612св19

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду: Погрібною С. О. (суддя-доповідач), Луспеника Д. Д., Ступак О. В.,

учасники справи:

позивач - ОСОБА_1 ,

відповідач - ОСОБА_2 ,

треті особи: орган опіки та піклування Новосанжарської районної державної адміністрації Полтавської області, голова Новосанжарської районної державної адміністрації Полтавської області, орган опіки та піклування виконавчого комітету Лубенської міської ради Полтавської області,

розглянув у попередньому судовому засіданні у порядку письмового провадження касаційну скаргу ОСОБА_2 на рішення Новосанжарського районного суду Полтавської області від 24 травня 2019 року у складі судді Стрельченко Т. Г. та постанову Полтавського апеляційного суду від 18 вересня 2019 року у складі колегії суддів: Лобова О. А., Дорош А. І., Тригорова В. М.,

ВСТАНОВИВ:

І. ІСТОРИЯ СПРАВИ

Стислий виклад позиції позивача

У жовтні 2018 року ОСОБА_1 звернувся до суду з позовом до ОСОБА_2 , треті особи: орган опіки та піклування Новосанжарської районної державної адміністрації Полтавської області

(далі - орган опіки та піклування Новосанжарської РДА Полтавської області), голова Новосанжарської РДА Полтавської області, про визначення місця проживання малолітніх дітей.

ОСОБА_1 обґрунтував позовні вимоги тим, що він та ОСОБА_2 25 липня 2007 року уклали шлюб, у якому у них народилися двоє малолітніх дітей: ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , та ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_2 . Спільне життя з відповідачем не склалося, шлюбні відносини фактично припинені. Сторони проживають окремо, спільного господарства не ведуть, сім'я існує формально. Діти залишилися проживати з ним у будинку, який належить його матері, навчалися в Новосанжарській загальноосвітній школі І-ІІІ ступенів.

У січні 2019 року ОСОБА_2 забрала молодшого сина ОСОБА_5 і вивезла його до м. Лубни за місцем її теперішнього проживання зі своїм співмешканцем. У спілкуванні з сином ОСОБА_5 мати дитини позивачу відмовляє, дитина перестала відвідувати школу. ОСОБА_6 син ОСОБА_7 , який є особою з інвалідністю, перебуває на диспансерному обліку, продовжує навчатися в школі, проживає разом із позивачем та бабою, сумує за молодшим братом ОСОБА_5 .

ОСОБА_1 , з урахуванням уточнених вимог, просив негайно відібрати у ОСОБА_8 малолітнього сина ОСОБА_9 ; передати дитину на утримання та виховання йому; визначити місце проживання малолітніх дітей: ОСОБА_4 та ОСОБА_3 разом із ним за адресою: АДРЕСА_1 .

Стислий виклад заперечень відповідача

Заперечуючи проти позову ОСОБА_1 , ОСОБА_2 у січні 2019 року подала до суду зустрічний позов до ОСОБА_1 , треті особи: орган опіки та піклування Новосанжарської РДА Полтавської області, орган опіки та піклування виконавчого комітету Лубенської міської ради Полтавської області, про визначення місця проживання малолітніх дітей.

Позовні вимоги обґрунтувала тим, що рішенням Новосанжарського районного суду Полтавської області від 23 жовтня 2018 року у справі № 542/1122/18, яке набрало законної сили, шлюб між нею та ОСОБА_1 розірвано. Вона разом зі своїм молодшим сином ОСОБА_5 змушена була переїхати до своїх батьків у м. Лубни, так як батько дітей зловживав алкогольними напоями. ОСОБА_6 син ОСОБА_7 залишився проживати з батьком до закінчення навчального року. У спілкуванні зі старшим сином ОСОБА_1 їй відмовляє, забороняє спілкуватися з сином та брати участь у його вихованні. Вважає, що діти повинні проживати з нею, оскільки вона має для цього необхідні житлові умови, працевлаштована, має змогу забезпечити дітей всім необхідним.

Стислий виклад змісту рішень судів першої та апеляційної інстанцій

Рішенням Новосанжарського районного суду Полтавської області від 24 травня 2019 року позов ОСОБА_1 задоволено частково. Визначено місце проживання дітей ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , та ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_2 , з батьком ОСОБА_1 , ІНФОРМАЦІЯ_3 , за адресою: АДРЕСА_1 . У задоволенні іншої частини позовних вимог ОСОБА_1 відмовлено. У задоволенні зустрічного позову ОСОБА_2 відмовлено.

Рішення суду першої інстанції обґрунтовано тим, що відповідно до висновку Новосанжарської РДА Полтавської області служба у справах дітей вважає за доцільне визначити місце постійного проживання дитини ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , з батьком ОСОБА_1 за адресою: АДРЕСА_1 . Під час засідання комісії у присутності її членів заслухано думку дитини та враховано особисту прихильність малолітнього ОСОБА_3 до батька ОСОБА_1 . Мешкаючи з батьком, ОСОБА_3 залишився проживати у звичному для нього середовищі, він продовжує відвідувати свою школу, спілкуватися зі своїми однокласниками. Батько піклується про його фізичне та духовне виховання, займається його оздоровленням. Суд першої інстанції зазначив, що на час розгляду справи батько дітей створив належні умови для проживання дітей, має бажання займатися вихованням дітей, піклуватися про їх фізичний та духовний розвиток, дбати про їх матеріальне забезпечення, має бажання забезпечувати дітей необхідним харчуванням та медичним доглядом і лікуванням.

Постановою Полтавського апеляційного суду від 18 вересня 2019 року апеляційну скаргу ОСОБА_2 залишено без задоволення. Рішення Новосанжарського районного суду Полтавської області від 24 травня 2019 року залишено без змін.

Постанову апеляційного суду обґрунтовано тим, що обидві дитини народилися і вирости у соціальному середовищі, де мешкає їхній батько, який створив для них належні умови для життя, виховання тощо; зважаючи на їхній вік (десять і вісім років), усвідомлюють свою кровну спорідненість, мають прихильність одне до одного, бажають проживати разом, отже їхнє роздільне проживання не є допустимим; старший син ОСОБА_7 , який категорично заперечує проти переїзду для проживання разом з матір'ю, має істотні вади здоров'я, його переміщення (проти його волі) до нового місця проживання очевидно матиме суттєвий негативний вплив на нього, щонайменше у період адаптації у новому соціальному середовищі; мати дітей проживає у іншому населеному пункті, уклала шлюб і проживає з іншим чоловіком - ОСОБА_10 , стосовно якого відсутні достатні і переконливі докази про його ставлення до дітей, характер стосунків між ним і дітьми тощо. Повернення сина ОСОБА_5 до свого постійного місця помешкання, зважаючи на нетривалий час його проживання разом з матір'ю, його вік, його позитивне ставлення до батька, старшого брата, не буде мати для нього глибоких та незворотних негативних наслідків.

Опитування обох дітей апеляційним судом підтверджує наведені висновки. Обидва батьки мають приблизно рівні можливості щодо забезпечення належного утримання та виховання своїх дітей, судом не встановлено обставин, які б категорично унеможлилювали проживання обох дітей з батьком чи з матір'ю, проте вирішальними обставинами у розв'язанні цього конкретного спору є те, що стан здоров'я старшого сина ОСОБА_7 , його чітка позиція і бачення свого місця проживання разом з батьком з великою вірогідністю можуть стати чинниками, які спровокують вкрай негативні наслідки для цієї дитини у разі її примусового переміщення для місця постійного проживання з матір'ю. Встановлені факти у сукупності з іншими обставинами, зокрема, відсутність у батьків бажання вирішити спір стосовно дітей у позасудовому порядку, ступінь гостроти неприязних стосунків між ними, дають підстави для висновку, що задля забезпечення найкращих інтересів дітей, принаймні як тимчасовий захід, буде правильним визначити їхнє місце проживання разом з батьком, тобто у звичному для них соціальному середовищі.

II. АРГУМЕНТИ УЧАСНИКІВ СПРАВИ

Короткий зміст вимог касаційної скарги

У касаційній скарзі, поданій засобами поштового зв'язку у жовтні 2019 року до Верховного Суду, ОСОБА_2 просить скасувати рішення судів першої та апеляційної інстанцій та направити справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Узагальнені доводи особи, яка подала касаційну скаргу

Касаційна скарга обґрунтовується тим, що суди першої та апеляційної інстанцій, визначаючи місце проживання дітей разом з батьком, неповною мірою врахували їхні інтереси та інші обставини справи. Висновки щодо більшої прихильності дітей до одного з батьків не можуть ґрунтуватися на показаннях свідків, оскільки ці показання не підтверджуються будь-якими іншими доказами. Суд не розглянув клопотання ОСОБА_1 про призначення психологічної експертизи. ОСОБА_11 із заявником та меншим братом у м. Лубни не буде для нього проживанням в новому соціальному середовищі.

У січні 2020 року ОСОБА_2 подала заяву, у якій просила приєднати до касаційної скарги DVD-диск із відеозаписом звернення її молодшого сина ОСОБА_5 та копією грамоти за участь ОСОБА_5 у спортивних змаганнях.

Підстави для задоволення заяви ОСОБА_2 відсутні, з огляду на те, що відповідно до вимог частин першої і другої статті 400 ЦПК України під час розгляду справи в касаційному порядку суд перевіряє в межах касаційної скарги правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими.

Узагальнений виклад позиції інших учасників справи

У відзиві на касаційну скаргу ОСОБА_1 просив касаційну скаргу ОСОБА_2 відхилити, судові рішення залишити без змін. Зазначає, що ОСОБА_12 не враховує інтереси дітей, а зважає тільки на свої інтереси та інтереси свого чоловіка, щоб отримувати аліменти і за рахунок аліментів та за рахунок пенсії, яку отримує син ОСОБА_7 , проживати самій та її чоловіку.

У лютому 2020 року ОСОБА_1 подав заперечення на докази, які ОСОБА_2 додатково надіслала до суду касаційної інстанції.

III. ВІДОМОСТІ ПРО РУХ СПРАВИ У СУДІ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ ТА МЕЖІ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ СУДОМ

Ухвалою Верховного Суду від 15 листопада 2019 року відкрито касаційне провадження у справі.

Провадження у цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи (частина третя статті 3 ЦПК України).

Відповідно до пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 15 січня 2020 року № 460-IX «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України щодо вдосконалення порядку розгляду судових справ» (далі - Закон № 460-IX) касаційні скарги на судові рішення,

які подані і розгляд яких не закінчено до набрання чинності цим Законом, розглядаються в порядку, що діяв до набрання чинності цим Законом.

За частиною першою статті 401 ЦПК України попередній розгляд справи проводиться колегією у складі трьох суддів у порядку письмового провадження без повідомлення учасників справи.

З метою визначення меж розгляду справи Верховним Судом застосовані правила статті 400 ЦПК України, відповідно до яких під час розгляду справи в касаційному порядку суд перевіряє в межах касаційної скарги правильність застосування судом першої або апеляційної інстанції норм матеріального чи процесуального права і не може встановлювати або (та) вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним, вирішувати питання про достовірність або недостовірність того чи іншого доказу, про перевагу одних доказів над іншими. Суд касаційної інстанції перевіряє законність судових рішень лише в межах позовних вимог, заявлених у суді першої інстанції. Суд не обмежений доводами та вимогами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення, або неправильне застосування норм матеріального права.

Згідно з положенням частини другої статті 389 ЦПК України підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Критерії оцінки правомірності оскаржуваних судових рішень визначені в статті 263 ЦПК України, відповідно до яких судові рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим. Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права із дотриманням норм процесуального права. Судове рішення має відповідати завданню цивільного судочинства, визначеному цим Кодексом. При виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду. Обґрунтованим є рішення, ухвалене на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

IV. ПОЗИЦІЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Верховний Суд перевіряв доводи касаційної скарги та матеріали цивільної справи, за результатами чого зробив такі висновки.

Обставини, встановлені в рішеннях судів першої та апеляційної інстанцій

Суди першої та апеляційної інстанції встановили, що 25 липня 2007 року відділом реєстрації актів цивільного стану Новосанжарського районного управління юстиції Полтавської області зареєстровано шлюб між ОСОБА_1 та ОСОБА_13 .

У шлюбі у подружжя народилося двоє синів: ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , та ОСОБА_4 , ІНФОРМАЦІЯ_2 .

Рішенням Новосанжарського районного суду Полтавської області від 23 жовтня 2018 року у справі № 542/1122/18 шлюб між ОСОБА_1 та ОСОБА_8 розірвано.

Згідно з довідкою Виконавчого комітету Лелюхівської сільської ради Новосанжарського району Полтавської області ОСОБА_1 зареєстрований та постійно проживає на території Лелюхівської сільської ради у домоволодінні матері ОСОБА_14 за адресою: АДРЕСА_1 . Житловий будинок з господарськими будівлями належить на праві приватної власності ОСОБА_14 (мати ОСОБА_1), що підтверджується свідоцтвом на право власності на житловий будинок від 18 липня 2002 року, виданим на підставі рішення Виконавчого комітету Лелюхівської сільської ради від 12 квітня 2002 року № 86.

До складу сім'ї ОСОБА_1 належать: дружина ОСОБА_8 , син ОСОБА_3 , син ОСОБА_4 , що підтверджується довідкою Виконавчого комітету Лелюхівської сільської ради Новосанжарського району Полтавської області від 13 липня 2018 року № 681/02-26 про склад сім'ї.

Згідно з довідкою Лубенської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 1 Лубенської міської ради Полтавської області від 21 серпня 2018 року № 72 ОСОБА_15 навчається в 1-В класі цього навчального закладу.

Відповідно до довідок опорного закладу «Новосанжарська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів» Новосанжарської районної ради Полтавської області від 10 вересня 2018 року ОСОБА_16 є учнем 4-Г класу, а ОСОБА_15 -

1-Б класу цього навчального закладу.

Згідно з посвідченням серії НОМЕР_1 , виданим 13 липня 2018 року Управлінням соціального захисту населення Новосанжарської РДА, ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , є особою з інвалідністю, законним представником (опікуном) якого є батько дитини ОСОБА_1 .

За довідкою Новосанжарського центру ПМСД від 02 листопада 2017 року ОСОБА_3 є особою з інвалідністю з дитинства та знаходиться на диспансерному обліку.

Відповідно до акта від 18 жовтня 2018 року ОСОБА_8 проживає в незареєстрованих шлюбних відносинах з ОСОБА_10 за адресою: АДРЕСА_2 , вони ведуть спільне господарство.

15 березня 2019 року у Лубенському міськрайонному відділі державної реєстрації актів цивільного стану ГТЮУ у Полтавській області укладено шлюб між ОСОБА_10 та ОСОБА_8 . Прізвище дружини після державної реєстрації шлюбу - ОСОБА_17 .

Згідно з актами обстеження умов проживання від 14 червня 2017 року, 10 липня 2018 року, 06 листопада 2018 року та 28 березня 2019 року, складеними службою у справах дітей Новосанжарської РДА Полтавської області, актом обстеження господарства від 28 серпня 2018 року, складеним Лелюхівською сільською радою Новосанжарського району Полтавської області, за місцем фактичного проживання дітей ОСОБА_3 та ОСОБА_4 батько ОСОБА_1 створив усі належні умови для життя дітей.

Відповідно до висновку Новосанжарської РДА Полтавської області від 02 травня 2019 року № 01-12/174 служба у справах дітей райдержадміністрації вважає за доцільне визначити місце постійного проживання дитини ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , з батьком ОСОБА_1 за адресою: АДРЕСА_1 . Під час проведення засідання комісії у присутності членів комісії заслухано думку дитини та враховано особисту прихильність малолітнього ОСОБА_3 до батька ОСОБА_1 .

Згідно з висновком Лубенської міської ради від 20 серпня 2019 року, складеним на вимогу Полтавського апеляційного суду (ухвала від 31 липня 2019 року), малолітнім ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_1, та ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_2, можливо проживати з матір'ю ОСОБА_2.

Оцінка аргументів, викладених у касаційній скарзі

В оцінці доводів касаційної скарги Верховний Суд застосовує системний аналіз норм матеріального права, що регулюють спірні правовідносини.

Згідно з частинами другою, восьмою, дев'ятою статті 7 СК України сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками. Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, членів сім'ї. Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України.

Батько і мати мають рівні права та обов'язки щодо своїх дітей. Предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини (частина третя статті 11 Закону України «Про охорону дитинства»).

Згідно зі статтею 12 Закону України «Про охорону дитинства» на кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці.

Виховання дитини має спрямовуватися на розвиток її особистості, поваги до прав, свобод людини і громадянина, мови, національних історичних і культурних цінностей українського та інших народів, підготовку дитини до свідомого життя у суспільстві в душі взаєморозуміння, миру, милосердя, забезпечення рівноправності всіх членів суспільства, злагоди та дружби між народами, етнічними, національними, релігійними групами.

Відповідно до частини першої статті 18, частини першої статті 27 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованої постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року № 789-ХІІ (далі - Конвенція про права дитини), держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

У частині першій статті 9 Конвенції про права дитини передбачено, що держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в найкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

Відповідно до частин другої, четвертої статті 29 ЦК України місцем проживання фізичної особи у віці від десяти до чотирнадцяти років є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я тощо, в якому вона проживає, якщо інше місце проживання не встановлено за згодою між дитиною та батьками (усиновлювачами, опікуном) або організацією, яка виконує щодо неї функції опікуна.

Згідно зі статтею 141 СК України мати і батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини.

Відповідно до частин першої, другої статті 161 СК України якщо мати та батько, які проживають окремо, не дійшли згоди щодо того, з ким із них буде проживати малолітня дитина, спір між ними може вирішуватися органом опіки та піклування або судом. Під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини беруться до уваги ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення. Орган опіки та піклування або суд не можуть передати дитину для проживання з тим із батьків, хто не має самостійного доходу, зловживає спиртними напоями або наркотичними засобами, своєю аморальною поведінкою може зашкодити розвитку дитини.

У частині першій статті 3 Конвенції про права дитини визначено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

У рішенні Європейського суду з прав людини від 11 липня 2017 року у справі «М. С. проти України», заява № 2091/13, суд зауважив, що при визначенні найкращих інтересів дитини у кожній конкретній справі необхідно враховувати два аспекти: по-перше, інтересам дитини найкраще відповідає збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною; по-друге, у найкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним (§ 76).

У § 54 рішення Європейського суду з прав людини «Хант проти України» від 07 грудня 2006 року, заява № 31111/04, зазначено, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага і, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків. Зокрема, стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не надає батькам права вживати заходів, які можуть зашкодити здоров'ю чи розвитку дитини.

Аналіз наведених норм права, практики Європейського суду з прав людини дає підстави для висновку, що рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів самої дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й, у першу чергу, повинні бути визначені та враховані інтереси дитини виходячи із об'єктивних обставин спору, а вже тільки потім права батьків.

Міжнародні та національні норми не містять положень, які б наділяли будь-кого з батьків пріоритетним правом на проживання з дитиною.

При визначенні місця проживання дитини судами необхідно крізь призму врахування найкращих інтересів дитини встановлювати та надавати належну правову оцінку всім обставинам справи, які мають значення для правильного вирішення спору.

Отже, при розгляді справ щодо місця проживання дитини суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини, враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан тощо, а також дотримуватися балансу між інтересами дитини, правами батьків на виховання дитини і обов'язком батьків діяти в її інтересах.

Нормами статті 19 СК України встановлено, що при розгляді спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини, визначення місця проживання дитини, позбавлення та поновлення батьківських прав, побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав, відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе, не на підставі закону або рішення суду, управління батьками майном дитини, скасування усиновлення та визнання його недійсним обов'язково є участь органу опіки та піклування. Орган опіки та піклування подає суду письмовий висновок щодо розв'язання спору на підставі відомостей, одержаних в результаті обстеження умов проживання дитини, батьків, інших осіб, які бажають проживати з дитиною, брати участь у її вихованні, а також на підставі інших документів, які стосуються справи.

Суд може не погодитися з висновком органу опіки та піклування, якщо він є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини.

Відповідно до частини четвертої статті 263 ЦПК України при виборі і застосуванні норми права до спірних правовідносин суд враховує висновки щодо застосування відповідних норм права, викладені в постановках Верховного Суду.

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 14 лютого 2019 року у справі № 377/128/18 (провадження № 61-44680св18) зазначено, що «тлумачення частини першої статті 161 СК України свідчить, що під час вирішення спору щодо місця проживання малолітньої дитини враховується ставлення батьків до виконання своїх батьківських обов'язків, особисту прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення. До інших обставин, що мають істотне значення, можна віднести, зокрема: особисті якості батьків; відносини, які існують між кожним з батьків і дитиною

(як виконують батьки свої батьківські обов'язки по відношенню до дитини, як враховують її інтереси, чи є взаєморозуміння між кожним з батьків і дитиною); можливість створення дитині умов для виховання і розвитку».

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц (провадження № 14-327цс18) зроблено висновок про те, що «Декларація прав дитини не є міжнародним договором у розумінні Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року та Закону № 1906-IV, а також не містить положень щодо набрання нею чинності. У зв'язку із цим Декларація прав дитини не потребує надання згоди на її обов'язковість Верховною Радою України і не є частиною національного законодавства України. Разом з тим, положення Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікованої Верховною Радою України 27 лютого 1991 року, про те, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (стаття 3), узгоджуються з нормами Конституції України та законів України, тому саме її норми зобов'язані враховувати усі суди України, розглядаючи справи, які стосуються прав дітей».

Вирішуючи спір, враховуючи наведені норми матеріального права, встановивши фактичні обставини справи, які мають суттєве значення для її вирішення, суд першої інстанції, з яким погодився й суд апеляційної інстанції, дійшов висновку про визначення місця проживання ОСОБА_4 та ОСОБА_3 із батьком. Верховний Суд погоджується із таким висновками судів з огляду на таке.

Суди встановили, що ОСОБА_1 не чинить ОСОБА_2 будь-яких перешкод у спілкуванні, побаченні з синами, а також у їх вихованні.

Визначаючи місце проживання дітей, надавши належну оцінку усім обставинам справи, а саме, що і батьком, і матір'ю створено належні умови для виховання та розвитку дітей, суди, виходячи із найкращих інтересів дітей, встановивши, що ОСОБА_4 та ОСОБА_3 вже досить тривалий час проживають разом із батьком, визначили місце їхнього проживання саме разом з ним. Суди на час ухвалення оскаржуваних рішень суди не встановили обставин, які б давали підстави для висновку, що визначення місця проживання дітей з матір'ю, що фактично приведе до зміни місця проживання дітей, буде мати більш позитивний вплив на них. За таких обставин суди правильно врахували інтереси дітей, які проживають в атмосфері любові, турботи, захисту, а тому для зміни місця їхнього проживання вагомих підстави відсутні.

Матір дітей, яка безсумнівно відіграє важливу роль у житті та розвитку дітей, має право та обов'язок піклуватися про їхнє здоров'я, стан розвитку, незалежно від того, з ким діти будуть проживати.

Беручи до уваги обставини цієї справи, враховуючи, що батьки не змогли самостійно вирішити спір щодо визначення місця проживання дітей та забезпечити доброзичливе спілкування один з одним, Верховний Суд вважає, що суди попередніх інстанцій, визначаючи місце проживання малолітніх дітей сторін у цій справі з батьком, дійшли обґрунтованого висновку про те, що зазначене буде відповідати якнайкращим інтересам дітей, сприятиме їхньому повноцінному вихованню та розвитку.

У разі зміни обставин у відносинах сторін спору, в першу чергу, відносин між батьками, а також встановлення можливості їхнього спільного спілкування та проведення часу з дітьми, визначене у цій справі місце проживання дітей може бути змінено як за згодою батьків, так і в судовому порядку.

Щодо доводів касаційної скарги про те, що діти можуть бути розлучені з матір'ю лише за виключних обставин, Верховний Суд наголошує на тому, що мати та батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини. Під час вирішення цієї справи, серед іншого, суди керувалися установленими та тривалими зв'язками батька ОСОБА_1 з дітьми ОСОБА_4 та ОСОБА_3, з огляду на те, що вони тривалий час проживають разом, а отже, проживання дітей з батьком буде відповідати найкращим їх інтересам. Суд апеляційної інстанції врахував, що стан здоров'я старшого сина ОСОБА_7, його однозначна позиція і бачення свого місця проживання разом з батьком з великою вірогідністю можуть стати чинниками, які спровокують вкрай негативні наслідки для цієї дитини у разі його примусового переміщення для постійного проживання з матір'ю.

Твердження заявника про те, що суд не розглянув клопотання ОСОБА_1 про призначення психологічної експертизи, не є підставою для скасування оскаржуваних рішень, оскільки ухвалою Новосанжарського районного суду Полтавської області від 04 квітня 2019 року у задоволенні клопотання відмовлено, оскільки таке клопотання визнано передчасним на стадії закриття підготовчого провадження та призначення справи до судового розгляду. При цьому необхідно зазначити, що таке клопотання подане ОСОБА_1, а не ОСОБА_2; заявник не скористалася своїм процесуальним правом заявлення такого клопотання суду, відповідно її права не порушено.

У своїй касаційній скарзі ОСОБА_2 зазначає, що висновки про більшу прихильність дітей до одного з батьків не можуть ґрунтуватися на показаннях свідків, оскільки ці показання не підтверджуються доказами. Водночас такі доводи заявника спростовуються висновками судів першої та апеляційної інстанцій.

У касаційній скарзі не міститься посилянь на помилкову/неправильну оцінку судами доказів, порушення правил щодо належності і допустимості доказів у контексті наведених роз'яснень, а тому відсутні підстави вважати, що висновки судів про доведеність позову є помилковими.

Інші доводи, наведені на обґрунтування касаційної скарги, не є підставами для скасування оскаржуваних судових рішень, оскільки вони ґрунтуються на неправильному тлумаченні заявником норм матеріального та процесуального права і зводяться до переоцінки встановлених судом обставин, що в силу вимог статті 400 ЦПК України виходить за межі розгляду справи судом касаційної інстанції. Наведені у касаційній скарзі доводи були предметом дослідження в суді апеляційної інстанції із наданням відповідної правової оцінки всім фактичним обставинам справи, що ґрунтується на вимогах чинного законодавства і з якою погоджується суд касаційної інстанції.

Висновки за результатами розгляду касаційної скарги

Зважаючи на наведене, Верховний Суд зробив висновок, що, розглядаючи зазначений позов, суди повно та всебічно дослідили наявні у справі докази і надали їм належну оцінку, правильно встановили обставини справи, у результаті чого ухвалили законні й обґрунтовані рішення, які відповідають вимогам матеріального та процесуального права.

Наведені в касаційній скарзі доводи не спростовують висновків судів першої та апеляційної інстанцій по суті вирішення позову та не дають підстав вважати, що судами порушено норми матеріального та процесуального права, про що зазначає у касаційній скарзі заявник.

Доводи касаційної скарги зводяться до переоцінки доказів, що згідно з положеннями статті 400 ЦПК України не належить до повноважень суду касаційної інстанції.

Відповідно до частини третьої статті 401 ЦПК України суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення.

Керуючись статтями 400, 401, 416 ЦПК України, Верховний Суд у складі колегії суддів першої судової палати Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

У задоволенні заяви ОСОБА_2 про долучення до матеріалів справи доказів відмовити.

Касаційну скаргу ОСОБА_2 залишити без задоволення.

Рішення Новосанжарського районного суду Полтавської області від 24 травня 2019 року та постанову Полтавського апеляційного суду від 18 вересня 2019 року залишити без змін.

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною і оскарженню не підлягає.

Судді

С. О. Погрібний

Д. Д. Луспеник

О. В. Ступак